ПЕРСОНАЛІЇ, ХРОНІКА, БІБЛІОГРАФІЯ
PERSONALIA, MEETINGS, BIBLIOGRAPHY

ДО 70-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ ПРОФЕСОРА МИХАЙЛА МИКОЛАЙОВИЧА ЧЕСНОКОВА

IN HONOUR OF PROFESSOR MYKHAJLO CHESNOKOV ON THE OCCASION OF HIS 70th BIRTHDAY

Професор Одеського національного університету М. М. Чесноков є відомим українським фахівцем з фізики низькотемпературної плазми з конденсованою фазою.

Михайло Миколайович народився 22 вересня 1933 року в селі Верхнєтужунському, що неподалік від В'ятки. Закінчив семирічку в Буреполомі, після чого вчився в Горьківському річному училищі. По його закінченні в 1953 році був скерований помічником капітана в Дунайське річне пароплавство. З 1957 до 1962 року Михайло Миколайович навчався на фізфаці ОДУ. По закінченні — аспірант відомого теплофізика професора В. О. Федосєєва. В 1964–1965 перебував на стажуванні в Каліфорнійському університеті (Берклі). Доцент кафедри теплофізики з 1967 року.

Михайло Миколайович ніколи не стояв осторонь громадського життя фізфаку та університету в цілому. В 1975–1981 він був деканом фізичного факультету, а в 1983–1993 проректором університету, спочатку із закордонних зв'язків, а потім — з наукової роботи. Саме в ці роки спостерігається неабияке зростання обсягів науково-дослідницьких робіт. Разом з ректором ОДУ В. В. Сердюком Михайло Миколайович докладає багато зусиль до будівництва нових науково-дослідницьких лабораторій, оснащення їх найновішим на ту пору обладнанням.

Властивості плазми з конденсованою фазою стали об'єктом інтенсивного дослідження в сімдесяті роки двадцятого сторіччя. І саме в цей час Михайло Миколайович створює на кафедрі теплофізики Одеського університету дуже активну групу з експериментального та теоретичного вивчення термодинамічних та електрофізичних властивостей плазми. Роботи М. Чеснокова та його співробітників виконуються в тісній співпраці та дружній конкуренції з групою дослідників плазми з Інституту фізики високих температур (Москва), яку очолював професор, згодом академік РАН В. Є. Фортов. Саме в Одесі під керівництвом Михайла Миколайовича був розроблений ефективний комірковий метод дослідження властивостей плазми з КДФ й експериментально підтвержено його дієвість та адекватність. Роботи Одеської школи фізики плазми стають широко відомими в СРСР та за кордоном. Частина накопиченого матеріялу зібрана в монографії В. І. Маренкова та М. М. Чеснокова "Физические модели плазмы с конденсированной дисперсной фазой", виданій у 1989 році. Понад десяток учнів професора М. М. Чеснокова підготували до захисту кандидатські дисертації, а доценти В. І. Маренков та Г. С. Драган — докторські дисертації.

Поряд з цим Михайло Миколайович інтенсивно працює над вивченням теплофізичних властивостей твердого ракетного пального на основі диспергованого алюмінію. Ряд принципових результатів цього періоду стали класикою в експериментальних методах досліджень гетерогенного горіння твердого пального. Плазма продуктів згоряння та перенесення тепла випромінюванням в аеродисперсних середовищах — ще один аспект наукових інтересів М. М. Чеснокова. Уперше запропоновано та експериментально перевірено можливість резонансного поглинання електромагнетних хвиль у просторово впорядкованих аеродисперсних системах. У важких умовах останніх років професор Чесноков створює нову експериментальну установку, на якій досліджує процеси випаровування крапель.

Уже понад 30 років Михайло Миколайович є членом редколегії відомого міжвідомчого наукового збірника "Фізика аеродисперсних систем", а близько 20 років був його головним редактором.

Завжди бадьорий, підібраний, з доброю посмішкою на обличчі, корінний нижегородець, він чудово розмовляє українською мовою, добре знає англійську. Своє сімдесятиріччя Михайло Миколайович зустрічає сповнений сил та енерґії. Хочеться побажати йому міцного здоров'я і творчої наснаги ще на багато-багато років.

Б. А. Алтоїз, О. Д. Альохін, С. К. Асланов, О. В. Затовський,
В. В. Калінчак, М. П. Маломуж, В. І. Маренков, В. М. Нужний

ДО 70-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ ПРОФЕСОРА ЯРОСЛАВА ОСТАПОВИЧА ДОВГОГО

IN HONOUR OF PROFESSOR YAROSLAV DOVHYJ ON THE OCCASION OF HIS 70th BIRTHDAY

Ярослав Остапович Довгий — відомий ученийфізик, який присвятив своє життя науковій діяльності в галузі оптики і спектроскопії твердого тіла та педагогічній праці у Львівському національному університету імені Івана Франка.

Ярослав Довгий народився 30 вересня 1933 року в селі Німшині на Івано-Франківщині. У 1951 році по закінченні середньої школи вступив на фізико-математичний факультет Львівського університету на спеціальність "фізика", який з відзнакою закінчив 1956 року.

Під час навчання в аспірантурі Львівського університету Я. Довгий був відряджений для виконання дисертації до Києва, до Інституту фізики АН України, де працював у відділі академіка А. Ф. Прихотька і займався кількісними низькотемпературними дослідженнями загасання та дисперсії світла в кристалах з екситонним поглинанням. У 1964 році захистив кандидатську дисертацію, присвячену дослідженню оптичних властивостей ґіротропних кристалів та молекулярних кристалів з домішками. З 1960 року працює у Львівському національному університеті імені Івана Франка асистентом, доцентом (1966), професором (1987) кафедри експериментальної фізики. Докторську дисертацію на тему "Оптичні спектри і енергетична структура нелінійних кристалів" Я. Довгий захистив у 1985 році.

На початку 1960-х років на кафедрі експериментальної фізики Львівського університету імені Івана Франка Я. Довгий створив навчальну лабораторію з лазерної техніки, де навесні 1963 року вперше у Львові було запущено в дію гелій–неоновий лазер. У 1977 році у видавництві "Вища школа" вийшла з друку книжка Я. Довгого з лазерного практикуму, яка була першим таким посібником в Україні. На замовлення НВО "Полярон" Я. Довгий з колегами розпочали в 1970-х роках систематичні дослідження фізичних процесів в активних елементах гелій–неонових, гелій–селенових та гелій–кадмієвих лазерів для встановлення впливу різних технологічних чинників на ґенераційні характеристики та ресурс лазерів.

Сьогодні під керівництвом професора Я. О. Довгого проводиться широке цілеспрямоване вивчення нелінійно-оптичних кристалів складної кристалохемічної будови для встановлення залежностей між зонною структурою й динамікою ґратки та функціями нелінійних сприйнятливостей, знаходження фізичних критеріїв для технологічного пошуку нових нелінійних матеріялів, керування їхніми параметрами. Ці дослідження йдуть у руслі формування нової технологічної галузі — нелінійно-оптичного матеріялознавства. Триває оптико-спектральне вивчення керамічних, тонкоплівкових та монокристалічних зразків високотемпературних надпровідників (ВТНП). Отримані нові дані щодо впливу лазерного опромінення на властивості ВТНП, що відкриває можливості керування їхніми параметрами в надпровідній і нормальній фазах.

Серед ориґінальних наукових результатів можна відзначити: виявлення та встановлення критеріїв ідентифікації нового типу елементарних збуджень у ґіротропних кристалах — циркулярних екситонів; обґрунтування ролі принципу локальности в оптичних дисперсійних співвідношеннях; експериментальне виявлення особливостей поляритонних збуджень у шаруватих кристалах; фотоіндуковані зміни у кристалах і тонких плівках та можливості їхнього використання для запису оптичної інформації; встановлено правило, яке дає змогу оптимізувати пошук та синтез нових нелінійно-оптичних кристалів для перетворювачів лазерного випромінювання; вироблена методика прогнозування довговічности газових лазерів за параметрами розрядної плазми; уперше розшифровано зонну енерґетичну структуру важливих нелінійно-оптичних кристалів; одержано нові результати щодо впливу лазерного опромінення на властивості високотемпературних надпровідників. Професор Я. Довгий запропонував спектроскопічні підходи для вивчення конфіґураційних взаємодій у кристалах, узагальнив формулу Смакули на випадок урахування конфіґураційних взаємодій. Виявив та проінтерпретував явища ізоструктурного фазового переходу та автоінтеркаляції зі зміною вмісту компонентів у твердих розчинах шаруватих кристалів. Відомі його публікації з актуальних проблем освіти та науки в Україні.

Нині професор Ярослав Остапович Довгий є головою фізичної комісії НТШ, відповідальним редактором Фізичного збірника НТШ, Головою Фундації ім. О. Смакули, працює в редколегії декількох періодичних видань. З-під його пера вийшло понад 300 наукових праць, зокрема книжки: “Оптичні квантові генератори” (Київ, 1977), “Електронна будова і оптика нелінійних кристалів” (Львів, 1996), “Чарівне явище надпровідність” (Львів, 2000). Має авторські свідоцтва на винаходи. У 2002 році Ярослав Довгий став лавреатом премії ім. А. Ф. Прихотька АН України за низку праць “Нейтральні та зарядові збудження в твердотільних системах”.

Колеги-фізики та редакційна колегія “Журналу фізичних досліджень” щиро вітають професора Довгого Ярослава Остаповича з ювілеєм і зичать йому щастя, міцного здоров’я та довгих років плідної праці.